

Radim HLADÍK a kol., *Digitální obrat v českých humanitních a sociálních vědách*, Praha: Karolinum 2022, 412 s., ISBN 978-80-246-5393-8.

Ediční řada při nakladatelství Karolinum s názvem „Studia nových médií“, kterou řídí Josef Šlerka a Tomáš Dvořák, k vyhledávaným a reflektovaným nakladatelským počinům v rámci české historické obce příliš nepatří. A je to k její škodě. Příkladem publikace, se kterou by se měla valná část českých historiků ve vlastním zájmu a v zájmu budoucnosti oboru seznámit, je titul, který ve zmiňované ediční řadě vyšel v roce 2022. Název publikace je celkem sebevystihující a poměrně trefný: „Digitální obrat v českých humanitních a sociálních vědách.“ Jako editoři je uveden kolektiv kolem Radima Hladíka, působícího na Filosofickém ústavu AV ČR. Mimochodem je v té souvislosti symptomatické, že až na jednu výjimku bychom mezi autory hledali klasického katedrového historika marně.

Struktura knihy je rozdělena do čtyř hlavních sekcí: Zdroje a nástroje; Strojové čtení; Dějiny v datech a Digitální současnost. Každá sekce přibližuje jiný segment digitálního bádání, od tvorby datových infrastruktur přes metody textové analýzy a modelování až po aplikaci digitálních nástrojů v historiografii a sociálních vědách. V rámci jednotlivých sekcí se pak nachází určitý počet kapitol, které reprezentují dílčí projekt, přístup či problém. Každá z kapitol přináší specifický vhled do toho, jak lze digitální technologie využít při analýze dat, interpretaci historických pramenů či vizualizaci společenských jevů.

První sekce „Zdroje a nástroje“ se zaměřuje na tvorbu a využití digitálních databází a korpusů. Vojtěch Malínek, který na Ústavu pro českou literaturu AV ČR koordinuje výzkumné infrastruktury České národní bibliografie, představuje v textu možnosti využití bibliografických datasetů pro kvantitativní výzkum a ukazuje, jak lze datové záznamy České literární bibliografie přetavit v analytický nástroj. Zdůrazňuje, že vstupní data pro kvantitativní výzkum nejsou nikdy zcela jednotná, což ovlivňuje přesnost výsledků. Početný tým kolem Borise Lehečky, složený z odborníků z Ústavu pro jazyk český AV ČR, Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK a Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK, se věnuje problematice popisu staročeské morfologie a vysvětluje, jak lingvisté překonávají technické výzvy spojené s historickými jazykovými formami. Výčet domácích institucí zapojených do týmu není v tomto případě samoúčelný, naopak ukazuje, jak je možné pracovníky a pracoviště propojovat a jak lze smysluplně vnímat a pojímat interdisciplinaritu, spíše než pouhou multidisciplinaritu. Třetí a poslední z textů první sekce pochází též z pera početného kolektivu. V tomto případě jde o pracovníky Ústavu českého národního korpusu FF UK a tomu odpovídá i obsahová profilace jejich příspěvku. Zuzana

Laubeová, Marie Kopřivová, Michal Křen a Petra Poukarová rozebírají přínos jazykových korpusů pro studium neformální mluvené komunikace, kde digitalizované databáze otevírají nové možnosti pro analýzu jazykových proměn, což by mohl ocenit nejen jeden historik v souvislosti s vhodným čtením pramenů pocházejících z dob, jejichž jazyková kultura nekoresponduje s dobou dnešní.

Následuje sekce s názvem „Strojové čtení“. Ta přináší různé aplikace textové analýzy. Martin Hájek z Katedry sociologie FSV UK zkoumá, jak lze pomocí počítačových metod analyzovat vyprávění v orální historii, a upozorňuje na limity formalizace různých úrovní narativu čili metody a nástroje, které ocení každý, kdo se zabývá či zabýval orálně historickým výzkumem. Literární teoretik Richard Změlík z FF UPOL ve své kapitole představuje literární analýzu s využitím digitálních metod, přičemž reflektuje střet mezi kvalitativní a kvantitativní analýzou, reprezentovaný koncepty *close reading* a *distant reading*. Vojtěch Kaše z Katedry filozofie FF ZČU zkoumá kulturně evoluční interpretace historických textů s využitím textové analýzy, přičemž reflektuje vztah mezi tradiční historiografií a moderními výpočetními metodami.

Pokud by doposud klasický historik neuznal, že je publikace určena jemu, v třetí sekci s názvem „Dějiny v datech“, by měl již bezpochyby zpozornět. Přední český odborník na dějiny antisemitismu, holokaustu a téma uprchlictví, Michal Frankl, který již několik let přivádí na své domácí pracoviště prestižní evropské granty a stipendia, ve svém textu představuje vědecké blogování jako nástroj pro geografický výzkum holokaustu. Ukazuje, že digitální metody umožňují historikům překračovat hranice tradičních pramenů a analyzovat transnacionální fenomény. Příspěvek dvojice Jan Škvrňák a Adam Mertel popisuje, jak lze využít geoinformační a síťová data k analýze české šlechty a jejích sociálních vazeb. Jiří Unger a jeho kolegové z Archeologického ústavu AV ČR se zaměřují na 3D rekonstrukce archeologických lokalit, přičemž reflektují epistemologické otázky vizualizace nejistoty ve vědeckém výzkumu. Další kapitola je také produktem archeologů: Martin Kuna a David Novák analyzují krajinu optikou digitální archeologie, přičemž upozorňují na principy FAIRness jako klíčové pro budoucí vývoj digitálních infrastruktur.

Závěrečná sekce s názvem „Digitální současnost“ se soustředí na aktuální dopady digitalizace na společnost. Dino Numerato z Katedry sociologie FSV UK, který se ve svém výzkumu zabývá sociologií medicíny, se v příspěvku věnuje digitalizaci zdravotnictví a výzvám spojeným s *big data* v medicíně. Zcela aktuální problém polarizace v internetových diskusích analyzuje trojice autorů Matouš Pilnáček (Katedra sociologie FF UK), Jaromír Mazák (STEM) a Tomáš Diviák (Centre for Social Network Analysis, University of Manchester). Ve svém příspěvku přesvědčivě prokazují, že online komunikace vede k vytváření ostrých antagonismů mezi uživateli. Nina

Wančová z Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK popisuje proměnu muzejnictví v době digitální éry a rozebírá napětí mezi tradiční kurátorskou praxí a požadavky na interaktivní online expozice. Jakýmsi pomyslným uzavřením celé publikace je pak text trojice Silvie Cinková (Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK), Jan Škvarňák (Filozofický ústav AV ČR) a Michal Škvarňák (Sociologický ústav AV ČR). V jejich podání jde o analýzu výuky digitálních humanitních věd v Česku. Autoři konstatují, že tento obor zatím nemá robustní institucionální zázemí, přestože jednotlivé kurzy existují, což je skutečnost, s níž nelze nesouhlasit. Kniha tak jako celek představuje ambiciózní a zejména potřebný příspěvek k rozvoji digitálních metod v humanitních a sociálních vědách v českém prostředí. Pod vedením Radima Hladíka vznikl rozsáhlý interdisciplinární soubor studií, který se snaží zachytit nejen technické aspekty digitálního obratu, ale také jeho epistemologické a metodologické dopady.

Hlavní přínos knihy tkví v její širí záběru a schopnosti propojit různorodé disciplíny. Editoři zvolili šikovný koncept strukturace příspěvků podle metodologických a tematických os, což usnadňuje orientaci. Je pravdou, že místy by mohl být sborník důkladnější v teoretické reflexi digitálních metod, tedy přesněji v kontextualizaci technických řešení. Ačkoli texty jasně ukazují, jak digitální humanitní vědy fungují, hlubší metodologickou sebereflexi nenabízejí. Je otázka, zda takový sborník, který musí čtenář vnímat spíše jako prezentaci existujících výzkumů, než jako propedeutickou čítanku základních metod a přístupů *digital humanities*, vůbec nabízet může. Přes tato problematika, či lépe diskutabilní místa poskytuje publikace nesmírně cenný vhled do proměn, které digitalizace přináší do akademického výzkumu, a jako taková bude užitečná nejen všem, kdo se zajímají o digitální transformaci humanitních a sociálních věd, ale i těm, kteří se mylně domnívají, že se jich taková transformace netýká.

PhDr. Vojtěch Kessler, Ph.D.

Historický ústav

Filozofická fakulta

Univerzita Hradec Králové

Rokitanského 62, 500 03 Hradec králové III

Česká republika

vojtech.kessler@uhk.cz

ORCID: 0000-0003-1133-3663